Konstitutionsutskottets betänkande 1989/90:KU4

Vallagsfrågor

1989/90
KU4

Sammanfattning

I betänkandet behandlar utskottet ett antal motioner från den allmänna motionstiden 1989 som berör vallagsfrågor. Motionerna rör röstning i utlandet (K210), budröstning (K702, K708), vallokalens tillgänglighet (K703), utjämningsmandat i valkretsindelade kommuner (K705, K706, K709, K713), nomineringsförfarandet (K707), s.k. dubbelröstning (K710), valkretsindelningar i Malmöhus län (K711) och valsedlar på miljövänligt papper (K712). Utskottet har avstyrkt motionerna. Två reservationer föreligger avseende budröstning (m, fp, c, mp) resp. utjämningsmandat vid kommunfullmäktigval i valkretsindelade kommuner (fp, c, vpk, mp). Ett särskilt yttrande (m) har avgetts rörande utjämningsmandat.

Motionerna

1988/89:K210 av Bengt Westerberg m.fl. (fp) vari yrkas

5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om svenska medborgares rösträtt i Schweiz och i Förbundsrepubliken Tyskland.

1988/89:K702 av tredje vice talman Bertil Fiskesjö m.fl. (c) vari yrkas att riksdagen beslutar att vallagen 11 kap. 3 § skall ha följande lydelse.

3 §

Väljare som — — — fyllt 18 år. Vårdare är den som yrkesmässigt eller på ett därmed likartat sätt ger väljaren vård av mera varaktigt slag. Sådan valsedelsförsändelse — — — följande sätt.

Väljaren lägger — — — för dem. Vårdare skall ange i vilket vårdnadsförhållande han står till väljaren. Vittne skall — — — vara vittne.

1988/89:K703 av Ingegerd Anderlund och Ingvar Björk (båda s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet dels av kartläggning av existerande brister, dels av åtgärder för att göra alla vallokaler tillgängliga för alla.

1 Riksdagen 1989/90. 4 saml. Nr 4

1988/89:K705 av Bengt Silfverstrand och Birthe Sörestedt (båda s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om övergång till ett enhetligt valsystem vid kommun- och landstingsvalen.

1988/89:K706 av Karl-Göran Biörsmark och Bengt Harding Olson (båda fp) vari yrkas

1. att riksdagen hos regeringen begär förslag till ändring i vallagen som leder till att fasta mandat införs vid val till kommunfullmäktige,
2. att riksdagen hos regeringen begär förslag till ändring i vallagen som leder till att en 2 % spärr införs vid val till kommunfullmäktige.

1988/89:K707 av Karl-Göran Biörsmark och Bengt Harding Olson (båda fp) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag till sådan ändring i vallagen att kandidat ej sätts upp på valsedel mot sin vilja.

1988/89:K708 av Lisbeth Staaf-Igelström (s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en lagändring som ger sambor samma rätt som gifta när det gäller ombudsröstning vid allmänna val.

1988/89:K709 av Sten Andersson i Malmö (m) vari yrkas att riksdagen beslutar sådan ändring i vallagen att ett system med utjämningsmandat tillämpas vid kommunfullmäktigeval i enlighet med vad som föreslagits i motionen.

1988/89:K710 av Ewy Möller (m) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag till sådan ändring i vallagens 10 kap. 1 § samt 13 kap. 3 och 4 §§ såvitt avser poströstning som föreslagits i motionen.

1988/89:K711 av Knut Wachtmeister och Rune Rydén (båda m) vari yrkas att riksdagen beslutar om en ändring av valkretsindelningen i Malmöhus län för val till riksdagen i enlighet med vad som anförts i motionen.

1988/89:K712 av Ingela Mårtensson och Hans Lindblad (båda fp) vari yrkas att riksdagen beslutar att valsedlarna för 1991 års val trycks på miljövänligt papper. Motiveringen återfinns i motion 1988/89:Fi712.

1988/89:K713 av Pär Granstedt (c) vari yrkas att riksdagen begär att regeringen framlägger förslag om utjämningsmandat i de kommuner som är indelade i valkretsar.

1. Röstning i utlandet

Motionen

I motion 1988/89:K210 av Bengt Westerberg m.fl. (fp) föreslås att den svenska regeringen på nytt tar upp förhandlingarna med regeringarna i Schweiz och Förbundsrepubliken Tyskland om möjlighet för svenska medborgare att avge sina röster — vid de svenska valen — i dessa länder som i alla andra, nämligen hos svensk utlandsmyndighet.

Nuvarande förhållanden, m.m.

Förbundsrepubliken Tyskland tillåter inte röstmottagning hos utlandsmyndigheter. Röstberättigade svenska medborgare som befinner sig där har genom särskild lagstiftning sedan 1982 års allmänna val kunnat sända sina valsedlar direkt till valnämnden med posten, s.k. brevröstning. Inte heller Schweiz tillåter att utländska medborgare deltar i val genom röstning hos utlandsmyndighet. Brevröstning har hittills inte heller varit möjlig.

Riksdagen har inför de allmänna valen 1982, 1985 och 1988 antagit lag om brevröstning i Förbundsrepubliken Tyskland. I proposition 1987/88:21 s. 27 med förslag till aktuell brevröstningslag uppgavs att Förbundsrepubliken Tyskland inte ändrat ståndpunkt i fråga om utländska medborgares röstning. Enligt propositionen bör brevröstningsförfarandet ses som ett provisorium bl.a. med hänsyn till att förfarandet medför att förhållandevis många röster inte kan godkännas på grund av formella fel från väljarnas sida. Antalet brevröster har vid de tre aktuella valen varit omkring 2 000 enligt vad som redovisas i riksskatteverkets redovisning av erfarenheter m.m. från 1988 års allmänna val. Andelen underkända brevröster var 1982 11 %, 1985 8 % och 1988 13 %.

Vad gäller Schweiz har enligt vad riksskatteverket uppgivit frågan om brevröstning aktualiserats inom utrikesdepartementet med anledning av att Schweiz nyligen beslutat medge utländska medborgare rätt att rösta per korrespondens i val i deras resp. länder. Frågan är föremål för handläggning inom utrikesdepartementet.

Tidigare riksdagsbehandling

Frågor om möjligheterna att rösta för svenska medborgare som vistas i Schweiz och Förbundsrepubliken Tyskland har tidigare behandlats av riksdagen, senast våren 1988 (KU 1987/88:22), med anledning av motioner med krav på att den svenska regeringen borde ta upp förhandlingar med de berörda ländernas regeringar för att säkerställa att svenska medborgare skall få samma möjligheter att avge sina röster i dessa länder som i andra länder.

Som framgår av riksskatteverkets uppgifter har frågan om brevröstning för röstberättigade bosatta i Schweiz aktualiserats inom utrikesdepartementet med anledning av att man i Schweiz nyligen beslutat medge utländska medborgare rätt att rösta per korrespondens i val i deras resp. länder. Därigenom kommer de i Schweiz bosatta svenskarna inte att behöva resa till annat land för att där rösta hos utlandsmyndighet. Detta är enligt utskottet positivt. Vad gäller röstningsmöjligheterna för svenskar i Förbundsrepubliken Tyskland gäller fortfarande det särskilda brevröstningsförfarandet. Enligt vad utskottet erfarit övervägs för närvarande förutsättningarna för att medge utländska medborgare rätt att rösta hos sina utlandsmyndigheter.

Utskottet vill framhålla det angelägna i att utrikesdepartementet liksom hittills allmänt verkar för att säkerställa att svenska medborgare som är bosatta utomlands kan utöva sin rösträtt. Något särskilt tillkännagivande till regeringen på sätt som föreslås i motionen anser utskottet inte erforderligt. Motion K210 avstyrks.

2. Budröstning

Motionerna

I motion 1988/89:K702 av tredje vice talman Bertil Fiskesjö m.fl. (c) hemställs att reglerna om budröstning ändras så att *begreppet vårdare* definieras samt att den som avlämnar valsedelsförsändelse i egenskap av vårdare skall ange i vilket vårdnadsförhållande han står till väljaren.

I motiveringen anförs att nuvarande ordning inte är tillfredsställande. Risken för fusk och otillbörlig påverkan är för stor med nuvarande regler, vilket ett antal överklaganden till valprövningsnämnden visat. Vårdnadsförhållandet bör vara stabilt varaktigt och/eller av samhället sanktionerat och kunna styrkas inför röstmottagaren. Motionärerna anser vidare att det nyligen tagna riksdagsbeslutet om avskaffande av institutet omyndigförklarande innebär nya omständigheter som gör att användningen av vårdare som bud vid röstning med valsedelsförsändelser kommer att öka. En del av dem som tidigare ej haft rösträtt kommer troligen att behöva hjälp av t.ex. vårdare vid röstning.

I motion 1988/89:K708 av Lisbeth Staaf-Igelström (s) hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som anförts i motionen om en lagändring som ger *sambor* samma rätt som gifta när det gäller ombudsröstning vid allmänna val.

Motionärerna anför i motiveringen att valförfarandet på många sätt förenklats genom åren. Nuvarande regler i vallagen jämställer inte samboförhållande med äkta make. Vad gäller budröstning finns heller inte sambor upptagna bland dem som får tjänstgöra som bud.

Särskilda bestämmelser om röstning med valsedelsförsändelse återfinns i 11 kap. vallagen. Enligt 3 § får väljare, som på grund av sjukdom, rörelsehinder eller hög ålder ej kan inställa sig i vallokalen, lämna valsedel genom bud. Bud får den vara som är väljarens barn, barnbarn, fader eller moder eller syskon eller hans vårdare som fyllt 18 år. I nämnda paragraf finns också detaljföreskrifter om valsedelsförsändelser. Då valsedelsförsändelse mottas skall valförrättaren kontrollera att försändelsen är i föreskrivet skick — 11 kap. 7 §. Bud som ej är känt av röstmottagaren är skyldigt att legitimera sig — 8 §. Väljare som är gift får lämna valsedel genom sin make — 1 §.

Tidigare behandling m.m.

Motionsyrkanden avseende budröstning har tidigare behandlats av riksdagen, senast hösten 1987 (KU 1987/88:15). Då avslogs en likartad motion under hänvisning till tidigare bedömning, varvid utskottet framhöll vikten av att budröstningsförfarandet och partiernas roll hålls klart isär och att det var av särskild betydelse att de som medverkar i röstningsförfarandet på vårdinstitutioner följer gällande regler. Det kunde enligt utskottet förutsättas att de politiska partierna kommer att verka för att de aktiva i det lokala valarbetet blir orienterade om gällande föreskrifter. I en reservation (m, c, fp) yrkades bifall till motionens lagförslag. Riksdagen följde utskottet.

Riksskatteverket har i sin utvärdering av erfarenheter från 1988 års val bl.a. tagit upp frågan om valsedelsförsändelser. RSV anför i denna del följande:

I 1 § regleras röstning genom make varvid ytterkuvert skall förses med försäkran från väljaren och intyg av vittne. I 3 § regleras röstning genom bud för väljare som på grund av sjukdom, rörelsehinder eller hög ålder inte själv kan inställa sig i vallokalen. Även i detta fall skall budet, som skall vara nära släkting eller vårdare, påteckna ytterkuvertet. I 5 § regleras röstning genom lantbrevbärare varvid väljarens försäkran och vittnes intygande skall finnas på ytterkuvertet. Vidare skall lantbrevbäraren intyga att han mottagit försändelsen. I samtliga fall skall ytterkuvertet förses med datum enligt 6 a §.

Som framgått av de refererade bestämmelserna är dessa olika för de olika alternativa valsedelsförsändelserna. Detta medför att många försändelser underkänns. De avgörande skillnaderna mellan makeförsändelse och budförsändelse är att make inte själv behöver underteckna försändelsen samt att budförsändelse endast får användas av väljare som på grund av sjukdom, rörelsehinder eller hög ålder ej kan inställa sig i vallokalen.

Något avgörande skäl för att make inte skall underteckna försändelsen har RSV inte kunnat finna. Kritik har i många fall dessutom anförts mot att samboförhållande inte jämställs med äkta make i dessa sammanhang. Möjligheterna för valförrättare eller röstmottagare att kontrollera äktamakeförhållande är dessutom obefintliga.

Kravet på sjukdom, rörelsehinder m.m. för att lämna valsedel genom bud kan normalt inte kontrolleras av valförrättare eller röstmottagare. Även för bud och vittnen kan det i många fall vara svårt att avgöra om kriteriet för budförsändelse uppfylls.

Enligt RSVs bedömning kan en avsevärd förbättring åstadkommas genom att make åläggs att underteckna försändelsen. Det kan i detta sammanhang även ifrågasättas om kraven på sjukdom, rörelsehinder eller hög ålder måste finnas vid budröstning med hänsyn till att dessa förhållanden normalt inte kan kontrolleras.

Utskottet

Frågan om reglerna för budröstning genom *vårdare* har behandlats vid ett flertal tillfällen med anledning av motioner, senast hösten 1988 (KU 1988/89:12). I den nu aktuella motionen 1988/89:K702 av tredje vice talman Bertil Fiskesjö m.fl. (c) framläggs förslag till sådan ändring av 11 kap. 3 § vallagen att begreppet vårdare närmare definieras. Risken för fusk och otillbörlig påverkan är enligt motionen för stor med nuvarande regler. Den ökade budröstning som enligt motionärerna kan förutsättas med anledning av det nyligen tagna riksdagsbeslutet om avskaffande av institutet omyndigförklaring innebär nya omständigheter som motiverar en precisering av bestämmelserna.

Utskottet har tidigare avstyrkt förslag om ändrade regler för budröstningsförfarandet och i sammanhanget framhållit att det får förutsättas att de politiska partierna kommer att verka för att de aktiva i det lokala valarbetet blir orienterade om gällande föreskrifter. Frågan om röstning med valsedelsförsändelser allmänt, alltså även de som avser vårdare, har tagits upp av riksskatteverket i dess utvärdering av erfarenheterna från 1988 års val. Verket har bl.a. pekat på att kravet på sjukdom, rörelsehinder m.m. för att få lämna valsedel genom bud normalt inte kontrolleras av valförrättare eller röstmottagare. Mot bakgrund av att frågan kommer under övervägande inom justitiedepartementet med anledning av RSV:s skrivelse och med hänvisning till utskottets tidigare uttalanden avstyrker utskottet bifall till motion K702.

I motion 1988/89:K708 av Lisbeth Staaf-Igelström (s) föreslås att reglerna om röstning med valsedelsförsändelse bör ändras så att *samboförhållande* jämställs med äkta make. Utskottet noterar att riksskatteverket i den nämnda utvärderingen erinrat om att det riktats kritik i många fall mot att samboförhållande inte jämställs med äkta make i valsammanhang. Utskottet delar motionärens uppfattning att det är naturligt att samboförhållande även i valsammanhang bör vara jämställt med äkta make. Mot bakgrund av att frågan kommer under övervägande inom justitiedepartementet med anledning av riksskatteverkets utvärdering anser utskottet inte påkallat med något särskilt tillkännagivande till regeringen. Motion K708 avstyrks.

Motionen

I motion 1988/89:K703 av Ingegerd Anderlund och Ingvar Björk (båda s) begärs att riksdagen ger regeringen till känna att en kartläggning bör ske av befintliga brister i vallokalens tillgänglighet för handikappade samt att åtgärder vidtas för att öka tillgängligheten.

I motiveringen erinras om att det ofta uppstår praktiska problem för äldre och handikappade i vallokalen med t.ex. höga trappor och avsaknad av hiss. Valnämnderna bör åläggas att på ett bättre sätt vara uppmärksamma på frågor om tillgänglighet.

Gällande regler m.m.

I varje kommun skall finnas en valnämnd. Valnämnden är på kommunal nivå ansvarig för genomförande av val, och kommunen skall tillhandahålla lämpliga vallokaler och erforderlig personal. Centrala valmyndigheten (RSV) ger i föreskrifter och råd särskilda anvisningar. Inför valet 1988 har RSV i valmeddelande sju avseende valnämndens förberedelser anfört "att vallokalen bör om möjligt förläggas till byggnad som är så utformad att handikappade personers möjligheter att rösta underlättas. RSV har i sin utvärdering av erfarenheter från 1988 års allmänna val särskilt tagit upp frågan om handikappvänliga vallokaler. Enligt RSV är flertalet vallokaler numera anpassade för handikappade. Fråga om att på röstkorten redovisa vilka vallokaler som är tillgängliga för handikappade har övervägts. Enligt verket kan dock uppstå gränsdragningsproblem såväl för valnämnderna att lämna underlag för informationen som för de röstberättigade vid bedömning av informationen i det enskilda fallet. RSV tar som regel upp lokalfrågorna och de handikappades situation i arbetet med förberedelser och valutbildning. Ytterst är det dock de lokala praktiska förhållandena som avgör.

Frågan om handikappanpassade vallokaler behandlades i proposition 1987/88:21 (s. 34) om ändring i vallagen m.m. Departementschefen anförde i denna del bl.a. följande:

Det är naturligtvis ytterst angeläget att vallokalerna i görligaste mån är handikappanpassade. Jag är emellertid medveten om att det inte inom alla valdistrikt finns tillräckligt många lämpliga sådana lokaler att tillgå. I dagens läge används ofta skolbyggnader som inte alltid uppfyller kravet på handikappanpassade offentliga byggnader. Jag vill dock betona vikten av att valnämnderna bemödar sig om att se till att de lokaler som används för val så långt möjligt är handikappanpassade. I den mån sådana vallokaler inte finns att tillgå bör valnämnden göra sitt bästa för att finna vallokaler som ändå är så lättillgängliga som möjligt för handikappade väljare.

Avslutningsvis vill jag också erinra om att frågan tidigare varit aktuell bl.a. i riksdagen (se KU 1983/84:11 s. 5 f., 15) utan att riksdagen ansett något särskilt initiativ från riksdagens sida vara behövligt.

Som framgår av den lämnade redovisningen är det den kommunala valnämnden som är ansvarig för tillhandahållande av vallokaler. Riksskatteverket följer frågan och har i sitt informationsmaterial till valnämnderna erinrat om att vallokal bör om möjligt förläggas till byggnad som är så utformad att handikappade personers möjligheter att rösta underlättas. Frågan om handikappanpassade vallokaler togs också upp i proposition 1987/88:21. Några ytterligare åtgärder utöver dem som riksskatteverket vidtagit föreslogs inte. Riksskatteverket har även i årets utvärdering tagit upp handikappfrågan. Utskottet vill understryka betydelsen av att riksskatteverkets rekommendationer följs av de lokala valmyndigheterna.

Utskottet delar motionärernas uppfattning att det är angeläget att frågorna fortlöpande uppmärksammas. Med hänsyn till redan vidtagna åtgärder anser utskottet det inte erforderligt med något initiativ från riksdagens sida. Med det anförda avstyrks motion K703.

4. Utjämningsmandat vid kommunfullmäktigval i valkretsindelade kommuner

Motionerna

I motionerna 1988/89:K705 av Bengt Silfverstrand och Birthe Sörestedt (båda s), 1988/89:K706 av Karl-Göran Biörsmark och Bengt Harding Olson (båda fp), 1988/89:K709 av Sten Andersson i Malmö (m) och 1988/89:K713 av Pär Granstedt (c) föreslås att valsystemet vid kommunfullmäktigvalen ändras på så sätt att i valkretsindelade kommuner mandat fördelas på fasta mandat och utjämningsmandat.

I motionerna hävdas att det med nuvarande system uppstår olägenheter i valkretsindelade kommuner genom att partier kan erhålla åtskilliga s.k. överskottsröster som inte ger någon effekt. I motion K706 föreslås vidare att det i kommunfullmäktigvalen införs en 2-procentsspärr.

Gällande regler m.m.

Enligt 2 kap. 9 § vallagen (1972:620) skall kommun indelas i valkretsar om det i kommunen finns fler än 24 000 röstberättigade invånare eller om det för kommunen skall utses minst 51 fullmäktige. Om antalet röstberättigade invånare överstiger 6 000 får kommun indelas i valkretsar. Annan kommun får indelas i valkretsar om synnerliga skäl föreligger på grund av kommunens särskilt betydande utsträckning eller liknande förhållanden. Vidare gäller för valkretsindelningen bl.a. att valkretsarna skall utformas på sådant sätt att varje krets kan beräknas utse minst 15 ledamöter i fullmäktige. Det är kommunfullmäktige som beslutar om valkretsindelning, vars beslut dock skall fastställas av länsstyrelsen. Någon småpartispärr finns inte. Viss spärreffekt följer dock av det system som tillämpas vid fördelningen av mandaten (jämkningen i uddatalsmetoden med 1,4 som första divisor).

I 1983 års demokratiberednings uppdrag ingick att pröva frågan om förbättrad proportionalitet vid val av kommunfullmäktige i valkretsindelade kommuner. Beredningen stannade för att föreslå att nuvarande valsystem vid kommunfullmäktigvalen tillämpas tills ytterligare erfarenheter vunnits. Ställningstagandet redovisades i en skrivelse till civildepartementet den 30 juni 1985. Beredningen var inte enig. Tre ledamöter (c, fp, vpk) reserverade sig till förmån för ett system med utjämningsmandat utan procentspärr. I motiveringen anförde majoriteten att de studier som gjorts visar att det nuvarande systemet fyller högt ställda krav på proportionalitet. En övergång till valsystem med fasta valkretsmandat och utjämningsmandat skulle endast medföra vissa smärre förbättringar vad gäller proportionaliteten. Beredningen ansåg inte tillräckliga skäl föreligga att frångå den överenskommelse som träffades mellan de fyra största riksdagspartierna år 1975. Beredningen ansåg inte heller att antalet mandat per valkrets borde höjas, bl.a. med hänvisning till att större valkretsar är en nackdel ur demokratisynpunkt.

Behandling i riksdagen

I proposition 1986/87:91 om aktivt folkstyre i kommuner och landsting behandlades frågan om det kommunala valsystemet. Civilministern anförde (s. 59) att han liksom demokratiberedningen ansåg att det går att åstadkomma en tillfredsställande proportionalitet med nuvarande kommunala valsystem och att en eventuell förändring av detta system måste bygga på ytterligare erfarenheter. Med hänvisning härtill föreslogs inte några ändrade regler för beräkningen av mandat i valkretsindelade kommuner eller någon höjning av minimiantalet mandat i valkretsarna.

I motioner hade föreslagits ett införande av ett system med utjämningsmandat. Utskottet (KU 1987/88:23) avstyrkte motionerna under hänvisning till tidigare ställningstaganden i saken och tillstyrkte propositionen. I en reservation (fp, vpk) hemställdes att regeringen skulle få i uppdrag att utarbeta regler för övergång till ett system med utjämningsmandat i valkretsindelade kommuner. I ett särskilt yttrande av de moderata ledamöterna anfördes att frågan om utjämningsmandat och småpartispärr borde ytterligare belysas i lämpligt sammanhang. Riksdagen följde utskottet.

Utskottet

Frågor om införande av utjämningsmandat i valkretsindelade kommuner har behandlats vid ett flertal tillfällen av riksdagen sedan det nuvarande valsystemet infördes. Fråga om spärr vid val av kommunfullmäktige har också aktualiserats i ett antal motioner. Som ovan framgår utredde 1983 års demokratiberedning fråga om proportionalitet vid val av kommunfullmäktige i valkretsindelade kommuner, men majoriteten stannade för att inte föreslå någon ändring. De studier som gjorts visade enligt beredningen att det gällande systemet fyller högt ställda krav på proportionalitet. Tre ledamöter (c, fp, vpk) reserverade

sig till förmån för ett system med utjämningsmandat utan procentspärr. Regeringen ansåg i proposition 1986/87:91 om aktivt folkstyre inte heller skäl föreligga för någon ändring innan ytterligare erfarenheter vunnits. Utskottet (KU 1987/88:23) fann inte anledning att frångå de tidigare ställningstagandena och den bedömning som gjorts i propositionen vad avsåg utjämningsmandat med eller utan spärr. I en reservation (fp, vpk) förordades en övergång till utjämningsmandat. I ett särskilt yttrande (m) anfördes att frågan, även omfattande spärr, borde ytterligare belysas i lämpligt sammanhang. Riksdagen följde utskottet. Med hänvisning till det anförda avstyrks motionerna K705, K706, K709 och K713.

5. Nomineringsförfarandet

Motionen

I motion 1988/89:K707 av Karl-Göran Biörsmark och Bengt Harding Olson (båda fp) hemställs att riksdagen hos regeringen begär förslag till sådan ändring i vallagen att kandidat ej sätts upp på valsedel mot sin vilja. Motionärerna erinrar om att den nu gällande fria nomineringsrätten innebär att personer ibland mot sin vilja sätts upp som kandidater på valsedlar. Detta förfaringssätt kan upplevas som stötande för berörda personer och utgör intrång i den personliga integriteten. Motionärerna hänvisar till den ändring i vallagen som trätt i kraft den 1 januari 1989 och som innebär att personer vilkas namn förekommer på valsedlar, utan att de har samtyckt till detta, kan anmäla detta till länsstyrelsen som för en förteckning över inkomna anmälningar. Motionärerna anser att den nyligen beslutade ändringen inte eliminerar problemet. Det bör därför införas en regel om att den person vars namn sätts på valsedel först skall ha givit sitt samtycke därtill och att namnet skall anses obefintligt om medgivande saknas.

Tidigare behandling m.m.

Folkstyrelsekommittén (SOU 1987:6) behandlade frågor om vissa problem med den fria nomineringsrätten (s. 154). Utredningen stannade för att föreslå ett system där den som mot sin vilja tagits upp på en valsedel skall kunna anmäla detta och offentligt förklara att han inte önskar kandidera. Utredningen avvisade tanken att sådana namn skulle anses obefintliga vid röstsammanräkningen med hänsyn till att röstsammanräkningen skulle bli komplicerad.

I proposition 1987/88:22 lades kommitténs förslag i denna del fram. Vid riksdagsbehandlingen väcktes en motion av Karl-Göran Biörsmark och Börje Stensson (båda fp) av samma innebörd som den nu aktuella. Utskottet (KU 1987/88:32) anslöt sig till kommitténs uppfattning och tillstyrkte propositionen i denna del.

Det problem som ligger i att personer mot sin vilja kan föras upp på valsedlar har som framgått nyligen varit föremål för överväganden i riksdagen. Fr.o.m. den 1 januari 1989 gäller att person som mot sin vilja satts upp på valsedel kan anmäla detta till länsstyrelsen. Avsikten är att det skall skapas förutsättningar för information i valrörelsen om sådana förhållanden. I motion 1988/89:K707 föreslås att namn på kandidat som ej givit sitt medgivande skriftligen skall anses obefintligt vid sammanräkningen. Mot bakgrund av den nyligen företagna prövningen avstyrker utskottet motion K707.

6. Dubbelröstning

Motionen

I motion 1988/89:K710 av Ewy Möller (m) föreslås att den som utövat sin rösträtt genom poströstning inte på nytt får utöva sin rösträtt i vallokalen. Motionären anser att den s.k. ångerröstningen medför olägenheter och försenar den preliminära rösträkningen i vallokalerna. Om poströsterna var definitiva skulle de kunna läggas i urnorna under valdagens gång.

Gällande regler m.m.

Bestämmelser om röstning i vallokal finns i 9 kap. vallagen. Valförrättarna kontrollerar bl.a. att väljaren är upptagen som röstberättigad i röstlängden och att han inte redan röstat. Valkuverten läggs därefter i valurnorna. Poströster tillförs valmaterialet sedan röstningen avslutats efter kontroller enligt 13 kap. 3 §. I det fall väljaren röstat i vallokalen läggs poströsten åt sidan.

Riksskatteverket tog i sin utvärdering av erfarenheter från 1985 års val upp bl.a. frågan om s.k. dubbelröstning. RSV förordade emellertid inte att rätten att dubbelrösta skulle upphävas. Utvärderingen överlämnades av justitiedepartementet till folkstyrelsekommittén som inte heller föreslog några ändringar som rörde möjligheten till ångerröstning.

Utskottet

I den nu aktuella motionen föreslås att den som redan poströstat inte på nytt skall få utöva sin rösträtt på valdagen i vallokalen. Utskottet får erinra om att denna fråga togs upp till behandling av riksskatteverket med anledning av erfarenheter från 1985 års val men inte föranledde förslag till några ändringar i vallagens regler. Utskottet finner inte anledning tillstyrka motionsförslaget. Motion K710 avstyrks.

7. Valkretsindelningen i Malmöhus län

Motionen

I motion 1988/89:K711 av Knut Wachtmeister och Rune Rydén (båda m) hemställs att riksdagen beslutar om ändring av valkretsindelningen i Malmöhus län för val till riksdagen. Motionärerna anser att nuvarande indelning är otidsenlig och bör göras om med hänsyn till samhällsutvecklingen.

Gällande regler, m.m.

För val till riksdagen är riket indelat i 28 valkretsar. I de flesta fall utgör länet en valkrets. Enligt 2 kap. 1 § vallagen utgör Malmö, Helsingborg, Landskrona och Lunds kommuner en valkrets (fyrstadskretsen) och Malmöhus län i övrigt en valkrets.

Tidigare behandling

Frågan om valkretsindelningen behandlades av personvals- och valkretsutredningen (Ju 1974:19) som 1977 föreslog ny indelning i tre geografiskt sammanhängande valkretsar. Förslaget utreddes vidare av en särskild utredare som förordade (Ds Ju 1980:3) en sådan lösning. Förslaget har inte fullföljts genom någon proposition.

Folkstyrelsekommittén (SOU 1987:6) hade i uppdrag att behandla frågan. Kommittén lade emellertid inte fram något förslag till ändring under hänvisning till att någon allmän uppslutning från partiernas sida inte kunde skapas. Justitieminister Laila Freivalds anförde vid ett frågesvar den 16 mars 1989 att hon inte avsåg ta något initiativ i frågan med hänsyn till att förslaget nyligen prövats av folkstyrelsekommittén.

Utskottet

Motsvarande motionsförslag har behandlats vid ett flertal tillfällen under senare år. Folkstyrelsekommittén utredde frågan men lade inte fram något ändringsförslag under hänvisning till att någon allmän uppslutning från partiernas sida inte kunde uppnås. Utskottet får med hänsyn till att frågan nyligen varit föremål för parlamentarisk prövning avstyrka motion K711.

8. Valsedlar på miljövänligt papper

Motionen

I motion 1988/89:K712 av Ingela Mårtensson och Hans Lindblad (båda fp) hemställs med hänvisning till motion 1988/89:Fi712 att riksdagen beslutar att valsedlarna för 1991 års val trycks på miljövänligt papper. Motionärerna anser att det borde vara en självklarhet att man vid valet 1991 använder miljövänliga valsedlar.

Riksskatteverket

Enligt uppgifter från chefen för riksskatteverkets valsektion har frågan om användning av miljövänligt papper i det omfattande valmaterialet varit aktuell i verket de senare åren. Redan vid valet 1988 företogs upphandling av flertalet valsedlar och valkuvert med miljövänligt papper. Endast de vita valsedlarna kunde inte då tas fram i miljövänligt papper. Inför upphandlingen av material till 1991 års val torde även de vita valsedlarna kunna bli miljövänliga. Ärendet har vissa kostnadseffekter men man räknar med att frågan går att lösa.

Utskottet

Som framgår av den ovan lämnade redovisningen av uppgifter från riksskatteverket har åtgärder redan vidtagits för användning av miljövänligt papper i valmaterialet. Utskottet anser detta tillfredsställande. Något särskilt initiativ från riksdagens sida är således inte erforderligt. Motion K712 avstyrks under hänvisning härtill.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *röstning i utlandet*

att riksdagen avslår motion 1988/89:K210 yrkande 5,

2. beträffande *budröstning såvitt avser vårdare*

att riksdagen avslår motion 1988/89:K702,

3. beträffande *budröstning såvitt avser "sambo"*

att riksdagen avslår motion 1988/89:K708,

4. beträffande *vallokalens tillgänglighet*

att riksdagen avslår motion 1988/89:K703,

5. beträffande *utjämningsmandat i valkretsindelade kommuner m.m.*

att riksdagen avslår motionerna 1988/89:K705, 1988/89:K706, 1988/89:K709 och 1988/89:K713,

6. beträffande *nomineringsförfarandet*

att riksdagen avslår motion 1988/89:K707,

7. beträffande *dubbelröstning*

att riksdagen avslår motion 1988/89:K710,

8. beträffande *valkretsindelningen i Malmöhus län*

att riksdagen avslår motion 1988/89:K711,

9. beträffande *valsedlar på miljövänligt papper*

att riksdagen avslår motion 1988/89:K712.

Stockholm den 17 oktober 1989

På konstitutionsutskottets vägnar

Olle Svensson

Närvarande: Olle Svensson (s), Anders Björck (m), Catarina Rönnung (s), Kurt Ove Johansson (s), Bertil Fiskesjö (c), Sture Thun (s), Hans Nyhage (m), Sören Lekberg (s), Torgny Larsson (s), Bo Hammar (vpk), Hans Leghammar (mp), Ulla Pettersson (s), Rosa-Lill Wåhlstedt (s), Stig Bertilsson (m), Ingela Mårtensson (fp), Lars Sundin (fp) och Hugo Andersson (c).

Reservationer

1. Budröstning såvitt avser vårdare (mom. 2)

Anders Björck (m), Bertil Fiskesjö (c), Hans Nyhage (m), Hans Leghammar (mp), Stig Bertilsson (m), Ingela Mårtensson (fp), Lars Sundin (fp) och Hugo Andersson (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 6 börjar med "Utskottet har" och slutar med "motion K702" bort ha följande lydelse:

Utskottet vill starkt understryka vikten av att så många som möjligt kan avge sina röster i de allmänna valen. Olika former av budröstning är härvidlag ett viktigt komplement till den personliga röstavgivningen.

Samtidigt är det av största vikt att skapa garantier för att riskerna för otillbörlig påverkan vid budröstning undanröjs. Vidare är det av stor betydelse att reglerna är så utformade, att röstmottagarna på så säkra och likformiga grunder som möjligt kan avgöra om den som tjänstgör som bud skall accepteras eller ej. Det är olyckligt med olikartad praxis mellan olika röstmottagare. Tvister om valförrättarnas beslut kan dessutom leda till överklaganden och i vissa fall omval.

Erfarenheten visar att problem särskilt uppkommit vad gäller budröstning genom vårdare. Rena missbruk har förekommit, i några fall beivrade vid domstol. Det har också i övrigt rått stor osäkerhet om vad som skall avses med ett vårdnadsförhållande.

Genom den reform som leder till att institutet omyndigförklaring upphört kommer i fortsättningen många av de personer som i dag är omyndigförklarade att ha rösträtt. Detta leder till en ökning av budröstning genom vårdare, varför det nu är särskilt motiverat att införa vissa klargörande bestämmelser i vallagen. Dessa ökar rättssäkerheten för den enskilde och underlättar för valförrättaren att avgöra om en valsedelsförsändelse skall godtas eller avvisas.

Utskottet anser därför i likhet med vad som anförts i motionen att det föreligger behov av att komplettera föreskrifterna i 11 kap. 3 § vallagen på det sätt som föreslås i motion 1988/89:K702.

dels att moment 2 i utskottets hemställan bort ha följande lydelse:

> 2. beträffande *budröstning såvitt avser vårdare*
>
> att riksdagen med bifall till motion 1988/89:K702 beslutar att 11 kap. 3 § vallagen (1972:620) skall ha i bilaga som reservanternas förslag betecknade lydelse.

2. Utjämningsmandat vid kommunfullmäktigval i valkretsindelade kommuner (mom. 5)

Bertil Fiskesjö (c), Bo Hammar (vpk), Hans Leghammar (mp), Ingela Mårtensson (fp), Lars Sundin (fp) och Hugo Andersson (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 9 börjar med "Frågor om" och på s. 10 slutar med "och K713" bort ha följande lydelse:

Utskottet anser att det är viktigt att åtgärder vidtas i syfte att förbättra proportionaliteten i de kommunala valen. Demokratiberedningen har i sin utredning av det kommunala valsystemet kommit fram till att ett valsystem med fasta valkretsmandat och utjämningsmandat skulle innebära större rättvisa. Beredningens majoritet ansåg visserligen att en sådan förändring endast skulle ge smärre förbättringar. I ett sammanhang som detta är det dock enligt utskottet angeläget att varje möjlighet till förbättring tas till vara. Riksdagen bör därför nu uppdra åt regeringen att utarbeta regler för övergång till ett valsystem med utjämningsmandat i valkretsindelade kommuner. Utskottet förordar således bifall till de i det föregående redovisade motionsyrkandena gällande utjämningsmandat.

dels att moment 5 i utskottets hemställan bort ha följande lydelse:

> 5. beträffande *utjämningsmandat vid kommunfullmäktigval i valkretsindelade kommuner*
> att riksdagen med bifall till motionerna 1988/89:K705, 1988/89:K706 yrkande 1, 1988/89:K709 och 1988/89:K713 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

Särskilt yttrande

1. Utjämningsmandat vid kommunfullmäktigval i valkretsindelade kommuner (mom. 5)

Anders Björck, Hans Nyhage och Stig Bertilsson (alla m) anför:

Vårt ställningstagande till motionerna rörande ändrat valsystem i kommunfullmäktigval i valkretsindelade kommuner innebär inte att vi anser att denna fråga därmed skall läggas åt sidan. Vi är av den uppfattningen att det vore värdefullt att i annat lämpligt sammanhang få ytterligare belysta de effekter som införandet av utjämningsmandat och någon form av småpartispärr för med sig.

Förslag till
Lag om ändring i vallagen (1972:620)

Härigenom föreskrivs att 11 kap. 3 § vallagen skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse	*Reservanternas förslag till lydelse*
11 kap.	
	3 §
Väljare, som på grund av sjukdom, rörelsehinder eller hög ålder ej kan inställa sig i vallokalen för det valdistrikt där han är upptagen i röstlängd eller, om han vistas utomlands, hos närmaste utlandsmyndighet där röstning äger rum, får lämna valsedel genom bud. Bud får den vara som är väljarens barn, barnbarn, fader, moder eller syskon eller hans vårdare och som fyllt 18 år. Sådan valsedelsförsändelse anordnas på följande sätt.	Väljare, som på grund av sjukdom, rörelsehinder eller hög ålder ej kan inställa sig i vallokalen för det valdistrikt där han är upptagen i röstlängd eller, om han vistas utomlands, hos närmaste utlandsmyndighet där röstning äger rum, får lämna valsedel genom bud. Bud får den vara som är väljarens barn, barnbarn, fader, moder eller syskon eller hans vårdare och som fyllt 18 år. *Vårdare är den som yrkesmässigt eller på ett därmed likartat sätt ger väljaren vård av mer varaktigt slag.* Sådan valsedelsförsändelse anordnas på följande sätt.
Väljaren lägger för varje val själv in sin valsedel i ett innerkuvert. I närvaro av budet och ett vittne lägger han sedan in iordningställda innerkuvert i ett ytterkuvert för valsedelsförsändelse och tillsluter detta. Därefter tecknar väljaren på ytterkuvertet försäkran på heder och samvete att han förfarit på detta sätt samt att han av anledning som anges i första stycket ej kan inställa sig för röstning i vallokalen för valdistriktet eller hos utlandsmyndigheten. Budet och vittnet intygar skriftligen att väljaren egenhändigt undertecknat försäkran samt att något förhållande som strider mot innehållet ej är känt för dem. Vittne skall ha fyllt 18 år. Väljarens make eller barn eller makens barn får ej vara vittne.	Väljaren lägger för varje val själv in sin valsedel i ett innerkuvert. I närvaro av budet och ett vittne lägger han sedan in iordningställda innerkuvert i ett ytterkuvert för valsedelsförsändelse och tillsluter detta. Därefter tecknar väljaren på ytterkuvertet försäkran på heder och samvete att han förfarit på detta sätt samt att han av anledning som anges i första stycket ej kan inställa sig för röstning i vallokalen för valdistriktet eller hos utlandsmyndigheten. Budet och vittnet intygar skriftligen att väljaren egenhändigt undertecknat försäkran samt att något förhållande som strider mot innehållet ej är känt för dem. *Vårdare skall ange i vilket vårdnadsförhållande han står till väljaren.*

Nuvarande lydelse	*Reservanternas förslag till lydelse*
	Vittne skall ha fyllt 18 år. Väljarens make eller barn eller makens barn får ej vara vittne.

Denna lag träder i kraft den 1 februari 1990.